

growth, decline in living standards, reducing human development and economic security in the social sphere. Examined the main aspects of the new socio-economic policy and its focus on economic development initiative and independent action in the form of small and medium sized businesses. Attention is focused on improving the social orientation of the development of companies. The reasons and obstacles of the middle class in Ukrainian society. Directions of the middle class in the conditions of formation of long-term strategies for the social security of Ukraine, which should be aimed at reducing the real level of unemployment, increased economic activity and mobility, increasing its revenue, welfare, ie improving social protection, to enhance the social security of the state.

Key words: *middle class, socio-economic system of the state, economic and social development, social policy, social security.*

Стаття надійшла 12 березня 2014 р.

УДК 336

О. Р. Волос

ІНВЕСТИЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: ЗАГРОЗИ ТА НАПРЯМИ ЗМІЦНЕННЯ

Обґрунтовано, що інвестиційна безпека базується на інвестиційному кліматі та регулюванні інвестиційного ринку України. Проаналізовано динаміку показників інвестиційної діяльності та здійснено оцінку рівня інвестиційної безпеки України. Визначено основні загрози інвестиційній безпеці та окреслено напрями розв'язання інституціональних проблем розвитку інвестиційної сфери в Україні. Охарактеризовано найважливіші тенденції зміни рівня інвестиційної безпеки та надано пропозиції щодо усунення основних загроз у інвестиційній безпеці України.

Ключові слова: *інвестиційна безпека, інвестиційний клімат, індикатори, загрози, порогові значення, інтегральний індекс.*

Постановка проблеми. За умов реформування вітчизняної економіки та інтеграції України до світового ринку капіталів актуалізуються питання, пов'язані із забезпеченням фінансової національної безпеки. Як складова економічної, фінансова безпека є поняттям інтегральним і залежить від стану та динаміки зміни золотовалютних резервів, рівня інфляції, внутрішньої та зовнішньої заборгованості, ефективності бюджетної політики та розвитку інвестиційної сфери. Очевидно, що забезпечити належний рівень фінансової безпеки можна лише через оптимізацію рівня її складових і співвідношення між ними.

Однією з найважливіших складових, на наш погляд, є інвестиційна безпека, яка визначає здатність держави відтворювати науково-

технічний та інтелектуальний потенціал національної економіки; здійснювати розширене відтворення основного капіталу; підтримувати конкурентоспроможність вітчизняних підприємств; гарантувати зростання ВВП як основи соціально-економічного розвитку і передумови ефективного міжнародного співробітництва. Інвестиційна безпека значною мірою залежить від стану інвестиційного клімату та ефективності регулювання інвестиційного ринку в країні. Саме цим обумовлена актуальність комплексного дослідження рівня інвестиційної безпеки держави та факторів, що впливають на її формування.

Метою статті є аналіз стану інвестиційної безпеки України, дослідження проблем її забезпечення та розробка загальних рекомендацій щодо усунення основних загроз з метою підвищення рівня економічної безпеки держави.

Стан дослідження. Проблеми забезпечення інвестиційної безпеки відображені у наукових працях вітчизняних учених. Одна з перших спроб визначити систему індикаторів для кількісної та якісної оцінки інвестиційної безпеки держави була здійснена О. Барановським [1]. Доволі ґрунтовна методика оцінки стану інвестиційної безпеки відображена в монографії В. Кириленка [3]. Методику оцінки інвестиційного потенціалу регіону, а також механізми нарощення інвестицій обґрунтовують у своїй праці З. Герасимчук та В. Ткачук [2]. Інвестиційна безпека в системі держави, категорії інвестиційної безпеки, сутність і порядок розрахунку індикаторів досліджувались С. Мошенським [4]. У наукових працях висвітлене широке коло питань, серед яких сутність категорії «інвестиційна безпека», її структура, фактори впливу, методичні принципи оцінки. Водночас заходи щодо зміцнення інвестиційної безпеки та протидії загрозам залишаються не достатньо розробленими і у теоретичному, і методичному аспектах, а тому потребують подальшого дослідження та пошуку шляхів розв'язання цих проблем.

Виклад основних положень. Важливість і необхідність визначення та забезпечення належного рівня інвестиційної безпеки країни полягають у можливості запобігання зовнішнім і внутрішнім загрозам національним інтересам, які виникають в інвестиційній сфері. Як відомо, Україна є достатньо відкритою економікою (обсяг зовнішнього боргу станом на кінець третього півріччя 2013 р. становив 134,4 млрд. дол. США, в обсязі боргу частка недержавного сектору становила 60,8%) [5]. Це підтверджують і показники платіжного балансу України. Внаслідок цього підвищуються ризики негативного впливу зовнішніх факторів на безпеку країни. Тому в процесі формування інвестиційної політики постає важливе завдання ідентифікації можливих

загроз, виявлення причин їхньої появи та визначення можливостей і способів протидії їм.

Важливим для формування інвестиційної політики є визначення рівня інвестиційної безпеки держави за допомогою аналізу стану і динаміки системи індикаторів, порівняння їх фактичних значень із пороговими. Сьогодні прийнята нова методика щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [7].

У новій, затвердженій Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, методиці окремої складової – інвестиційної безпеки – не існує, вона поєднана з інноваційною і порогові значення відсутні. Саме тому для ґрунтовнішого дослідження користуватимемося попередньою методикою (табл. 1).

Таблиця 1

Індикатори інвестиційної безпеки України у 2007–2012 рр.

Показник	Порогові значення	Роки					
		2007	2008	2009	2010	2011	2012
Ступінь зносу основних засобів, %	≤ 35	52,6	61,2	60	74,9	75,1	77
Відношення обсягу інвестицій до вартості основних фондів, %	≥ 6	22,42	21,75	12,07	10,92	10,11	11,53
Відношення обсягів інвестицій в основний капітал до ВВП, %	≤ 25	30,90	28,70	21,12	17,27	16,05	17,70
Відношення чистого приросту прямих іноземних інвестицій до ВВП, %	5-10	14,84	15,74	30,12	29,20	29,81	31,20
Частка прямих іноземних інвестицій в загальному обсязі інвестицій, %	20-30	9,51	10,84	18,52	21,17	22,65	27,15

Розраховано за: [5].

Індикатори інвестиційної безпеки характеризують ступінь прояву відповідних загроз. Одним із найважливіших показників, що характеризує ступінь розвитку країни, є відношення обсягу інвестицій в основний капітал до ВВП.

Упродовж аналізованого періоду цей показник мав «безпечно» значення лише у 2007 році – 30,7% і має тенденцію до зменшення, що свідчить про недостатність інвестицій в основний капітал

і неспроможність забезпечити необхідну матеріально-технічну базу для потреб економіки.

Відношення обсягу інвестицій в основний капітал до вартості основних фондів знизлося з 30,9% у 2007 р. до 17,7% у 2012 р., що в умовах високої зношеності основних засобів (понад 70%) свідчить про реалізацію загрози старіння матеріально-технічної бази виробництва і зниження здатності вітчизняних підприємств випускати конкурентоспроможну продукцію.

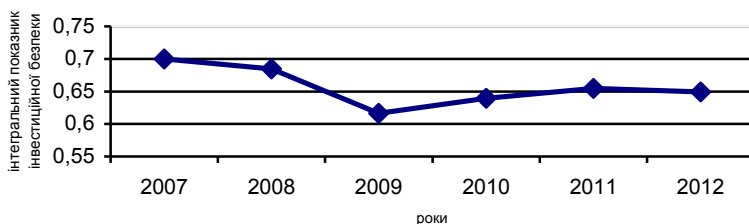
Показник частки вітчизняних інвестицій в основний капітал до ВВП упродовж 2007–2012 рр. змінився неістотно і є нижчим від порогового значення, що характеризує низький рівень інвестиційної активності в країні.

Поряд із недостатньою активністю вітчизняних інвесторів істотною загрозою економічній безпеці України є монополізація іноземним капіталом стратегічних галузей економіки, про що опосередковано може свідчити зростання частки прямих іноземних інвестицій у ВВП з 9,51% у 2007 р. до 27,15% у 2012 р. (що у 5 разів перевищує порогове значення). Особливо загрозливим видається показник ступеня зносу основних засобів, що досягнув 75% у 2010 р.

Для оцінки рівня інвестиційної безпеки України розраховано інтегральний показник як суму добутоків нормалізованих значень та їх вагових коефіцієнтів, як це пропонується у методиці розрахунку рівня економічної безпеки держави [6]. На відміну від згаданої методики, за нормування індикаторів в якості нормувального використаємо максимальне значення показника за досліджуваний період (для показника-стимулятора безпеки) та мінімальне значення (для показника-дестимулятора). Вагові коефіцієнти, що визначають ступінь внеску кожного показника в інтегральний індекс інвестиційної безпеки, розраховано з використанням моделі головних компонент програми «Статистика».

Проведені нами розрахунки дозволяють стверджувати, що за досліджуваний період рівень інвестиційної безпеки в Україні погіршився, оскільки, незважаючи на порівняно позитивну динаміку інтегрального показника упродовж 2009–2011 рр., його значення зменшилося з 0,7 у 2007 р. до 0,64 у 2012 р. (рис. 1).

Як очевидно з таблиці 1, погіршення рівня інвестиційної безпеки відбувається внаслідок невідповідності критеріям безпеки таких показників, як ступінь зносу основних засобів і відношення чистого приросту прямих іноземних інвестицій до ВВП. Також на зниження інтегрального індексу інвестиційної безпеки вплинула негативна динаміка відношення обсягу інвестицій до вартості основних фондів.

Рис. 1. Динаміка інтегрального показника інвестиційної безпеки України у 2007–2012 рр.

Невисокий рівень інвестиційної безпеки пояснюється відсутністю широкого кола об'єктів інвестування та недосконалістю механізмів інвестування, а також відсутністю розвиненого інвестиційного ринку. Це проявляється, своєю чергою, недосконалістю ринку цінних паперів, який характеризується низьким рівнем капіталізації, ліквідності та прозорості; відсутністю достатньої кількості фінансових інструментів у вільному обігу, які є основним об'єктом інвестицій індивідуальних інвесторів; наявністю невирішених питань щодо захисту прав інвесторів; недовірою населення до фінансових інститутів та органів державної влади; відсутність стратегії залучення прямих іноземних інвестицій.

У результаті дослідження виявлені загальні тенденції в інвестиційній сфері держави та основні чинники інвестиційної безпеки. Здійснений аналіз довів, що інвестиційна безпека України перебуває на доволі низькому рівні, оскільки інвестиційні потоки настільки незначні, що не можуть забезпечити стале економічне зростання країні, не відбувається відновлення основних засобів, модернізація економіки та її структурна перебудова. Інвестиційний клімат з описаних причин є незадовільним і не забезпечує умов для притоку інвестицій у важливі для розвитку країни напрями.

Загалом стан інвестиційної безпеки регіонів України найбільш чутливий до зміни таких показників, як відношення інвестицій в основний капітал до ВВП та частки вітчизняних інвестицій в основний капітал у ВВП.

Нарощування обсягів державного боргу в країні є наслідком негативної динаміки прямих іноземних інвестицій. Оскільки основну суму доходів бюджету становлять податкові надходження, тобто доходи бюджету зростають прямо пропорційно зростанню доходів підприємств і безпосередньо залежать від міри розвитку останніх. Іноземні

інвестиції, своєю чергою, стимулюють зростання підприємств, виробництво й випуск продукції та послуг. Отже, досягненню профіциту бюджету сприяє залучення іноземного капіталу [8].

Причини зменшення інвестицій в Україну пояснюються тим, що в процесі іноземного інвестування перед інвесторами постає низка проблем, вплив яких збільшується в умовах кризи економіки. Найперше ці проблеми мають інституціональний характер. Зараз в Україні є чимало нормативних актів, що регулюють інвестиційну діяльність, однак відсутній один консолідований документ, який би чітко встановлював принципи регулювання праввідносин у цій галузі і забезпечив сприятливий режим іноземного інвестування в Україні.

Процес становлення нормативної бази в Україні щодо регулювання інвестиційної діяльності вимагає тривалого часу, оскільки одні нормативні акти приймалися, інші відмінялися, або їх положення відображалися в інших нормативних актах. Сьогодні основними нормативними актами, що регулюють процес інвестування, є Закон України «Про інвестиційну діяльність» з багатьма змінами та доповненнями, Закон України «Про режим іноземного інвестування», Господарський кодекс України. Деякі інші нормативні акти, через свою тимчасовість і нестабільність закріплених у них положень, зокрема стосовно їх дії в часі та просторі, створюють проблеми в регулюванні інвестиційної діяльності [9].

В умовах кризи нестабільність законодавства посилює свій вплив на іноземне інвестування в несприятливий бік. Тому великого значення для посилення інвестиційної активності набувають законодавчі гарантії для інвесторів. Особливу роль в активізації інвестиційної діяльності повинно виконувати страхування інвестицій від некомерційних ризиків.

Негативний вплив на інвестиційну привабливість здійснює кредитна система, що передбачає високі відсоткові ставки за кредитами. На підприємствах через неврегульованість питань власності, низький рівень менеджменту, пріоритетність поточних інтересів над перспективами, віддача інвестиційних вкладень невисока. Через високі банківські відсоткові ставки за кредитами підприємствам, які намагаються реалізувати інвестиційні проекти, складно конкурувати з одержувачами позики, яким потрібні кошти для короткострокових операцій.

Щоб забезпечити зростання припливу іноземного капіталу в реальний сектор економіки, необхідно створити сприятливий інвестиційний клімат. У країні немає чіткої програми залучення іноземних інвестицій, що передбачає пріоритетність розвитку тих чи інших галузей економіки. У цілому в сучасних умовах стан інвестиційного клімату характеризується наявністю високого інвестиційного ризику.

Загалом, і у сфері внутрішніх, і у сфері зовнішніх інвестицій проблема полягає у низькій інвестиційній активності суб'єктів інвестиційної діяльності, що відображено у проекті Програми економічних реформ України на 2010–2014 роки, розробленій Комітетом з економічних реформ при Президентові України.

Усі перелічені проблеми формують несприятливий інвестиційний клімат і перешкоджають притоку зовнішніх і активізації внутрішніх інвестицій, що ускладнює підтримання належного рівня фінансової безпеки. Тому важливо усвідомлювати наслідки погіршення рівня інвестиційної безпеки і вживати заходів щодо його оптимізації.

Для того, щоб підтвердити це, варто окреслити основні чинники інвестиційної привабливості:

- політико-правові. До них входять характеристики політичної стабільності та оптимізації правового поля в питаннях інвестицій;
- економічні. Загальна економічна кон'юнктура країни, економічні ризики, оподаткування, стабільність національної валюти, стабільність кредитної системи;
- ресурси і інфраструктура, соціально-культурне середовище, екологія.

Зважаючи на вказані найбільш загальні чинники інвестиційної привабливості, можна констатувати невідповідність українських реалій зазначеним позиціям. Однак, за характеристики інвестиційного клімату варто характеризувати інвестиційний потенціал України, який має величезні перспективи.

З огляду на це, можна окреслити такі найважливіші напрями для підвищення інвестиційної привабливості в посткризовий період: 1) гарантування прозорості приватизації як передумови покращення інвестиційної привабливості; 2) зниження податкового навантаження на інвесторів; 3) скорочення економічних ризиків, зумовлених економічною та інституціональною нестабільністю; 4) захист прав власності та гарантування чесної конкуренції.

Відсутність подібних механізмів в Україні створює величезний бар'єр для покращення інвестиційної ситуації, однак за умов комплексного підходу до вирішення подібних проблем Україна доволі швидко зможе підвищити надходження іноземних капіталів. Варто розуміти, що підвищення рівнів інвестицій є стратегічною метою, яка розкриває суттєві перспективи для розвитку позитивної соціально-економічної динаміки, адаптування нашої країни до умов світового поділу праці, а, що найголовніше, це дає змогу говорити про комплексну модернізацію галузей вітчизняної економіки. З інтеграцією

України в світове співтовариство, а також зважаючи на перспективи євроінтеграції, маємо працювати над покращенням вітчизняного інвестиційного клімату, що стане запорукою розвитку економіки.

Висновки. Інвестиційна сфера є однією з найчутливіших складових економічного розвитку, яка здатна миттєво реагувати на дію зовнішніх і внутрішніх чинників. Головним пріоритетом для інвесторів насамперед є безпека їхніх ресурсів. Процес забезпечення інвестиційної безпеки неможливий без систематичного проведення оцінювання стану інвестиційної безпеки і інвесторами, й органами державної влади. Значення інвестиційного процесу в умовах трансформації економіки постійно посилюється в зв'язку з розширенням сфер інвестування, ускладнення структури економіки та виникнення нових загроз економічній безпеці держави.

Однак позитивною є тенденція збільшення уваги науковців і державних органів влади до проблем інвестиційної безпеки.

У результаті дослідження виявлені загальні тенденції в інвестиційній сфері України та основні чинники інвестиційної безпеки на державному рівні. Загалом стан інвестиційної безпеки України найбільш чутливий до зміни таких показників, як відношення інвестицій в основний капітал до ВВП та частки вітчизняних інвестицій в основний капітал у ВВП, що збігається з результатами дослідження чинників інвестиційної безпеки.

Отже, для зміцнення інвестиційної безпеки насамперед необхідно оптимізувати частку нагромадження у ВВП, водночас основними засобами на державному рівні мають стати заходи з активізації діяльності вітчизняних інвесторів. Вважаємо, що збільшення фінансових потоків і покращення показників інвестиційної безпеки можливе через залучення прямих іноземних інвестицій, лібералізації законодавства та розвитку фінансового ринку України. Розробка соціально-економічних стратегій та визначення пріоритетних напрямів розвитку інвестиційної сфери повинні здійснюватися з урахуванням впливу прямих іноземних інвестицій на стан інвестиційної безпеки, оскільки для забезпечення оптимального рівня показників активності іноземних інвесторів має ключове значення поряд із залученням вітчизняних інвестицій.

---

1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): монографія / О. І. Барановський. – К.: КНТЕУ, 2004. – 759 с.

2. Герасимчук З. В. Інвестиційний потенціал регіону: методика оцінки, механізми нарощення: монографія / З. В. Герасимчук, В. Р. Ткачук. – Луцьк: Надстиря, 2009. – 232 с.

3. Кириленко В. І. Інвестиційна складова економічної безпеки: монографія. / В. І. Кириленко. – К.: КНЕУ, 2005. – 232 с.
4. Мошенський С. І. Інвестиційна безпека в системі забезпечення економічної безпеки держави: поняття, категорії, сутність / С. І. Мошенський // Наука молода. – 2008. – № 10. – С. 166–171.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Про затвердження методики розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економіки України від 02 березня 2007 р. № 60. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.expert-ua.info/document/archivepa/law5xwqoi/index.htm>
7. Про затвердження методики розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 р. № 1277. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm
8. Про схвалення прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2012 рік та основних макро-показників економічного і соціального розвитку України на 2013 і 2014 роки: Постанова Кабінету міністрів України від 31 серпня 2011 р. № 907. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/>
9. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

Волос О. Р. Инвестиционная безопасность Украины: угрозы и направления укрепления.

Обосновано, что инвестиционная безопасность базируется на инвестиционном климате и регулировании инвестиционного рынка Украины. Проанализирована динамика показателей инвестиционной деятельности, проведена оценка уровня инвестиционной безопасности Украины.

Определены основные угрозы инвестиционной безопасности и обозначены направления решения институциональных проблем развития инвестиционной сферы в Украине.

Охарактеризованы важнейшие тенденции изменения уровня инвестиционной безопасности и представлены предложения по устранению основных угроз в инвестиционной безопасности Украины.

Ключевые слова: *инвестиционная безопасность, инвестиционный климат, индикаторы, угрозы, пороговые значения, интегральный индекс.*

Volos O. R. Investment security of Ukraine: threats and directions of strengthening.

In conditions of reforming of the domestic economy and Ukraine's integration to the world capital market actualization of issues related to ensuring national financial security. One of the major components in our opinion, is the investment security, which determines the state's ability to reproduce scientific-technical and intellectual potential of the national economy. As a component of economic security, financial security is an integral concept and depends on the state and dynamics

of changes in the reserves, inflation, domestic and external debt, budget policy efficiency and development of investment sphere. Obviously, to ensure an adequate level of financial security is possible only due to the optimization of the level of its component parts and the ratio between them.

Investment security largely depends on the state of the investment climate and effectiveness of the investment market in the country. In general, the state of the investment security of Ukraine is most sensitive to changes in indicators such as the ratio of capital investments to GDP and the share of domestic investments in fixed capital in GDP.

The article proves that investment security is based on the investment climate and regulation of the investment market of Ukraine. The dynamics of indicators of the investment activity and the assessment of the level of investment security of Ukraine are defined. The main threats investment security and directions for the solution of the institutional problems of the development of the investment sphere in Ukraine are identified. Major trends in the level of investment security and proposals for addressing the major threats in the investment security of Ukraine are described.

The process of ensuring investment security is impossible without the systematic assessment of status investment security by the investors and state authorities. The value of the investment process in the conditions of transformation of economy is steadily increased due to the expansion of spheres of investment, the complexity of the structure of the economy and the emergence of new threats to economic security of the state.

Key words: *investment security, investment climate, indicators, threats, threshold valuation, integral index.*

Стаття надійшла 4 квітня 2014 р.

УДК 336.71(043.5)

**О. В. Горалько,
О. С. Силкін**

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ ЯК СПОСІБ ПРОТИДІЇ КРИЗОВИМ ЯВИЩАМ У БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

Досліджено специфіку банківської кризи та антикризового управління в банківських установах України. Окреслено підходи до з'ясування змісту поняття «криза» в економічній літературі, розкрито сутність антикризового управління та запропоновано напрями вдосконалення антикризового управління в банках України для запобігання виникненню банківської кризи.